

מרכז מורשת
הרמב"ם
Maimonides
Heritage Center

גליון 44

שבטו
ישראל

תמוז תשפ"ד

חומות ירושלים נפרצות

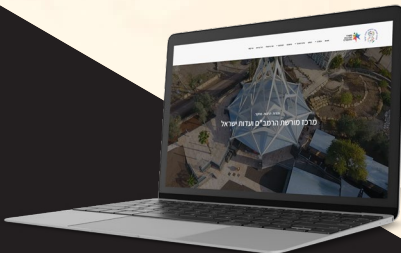
הפינה
לצעירים

מתכון מוצלח
לטורשי
(חמוצים עיראקיים)

דמויות מופת
בעדות ישראל
חכמים וסופרים בני
המאה ה-י"ח

בואו היכנסו לאתר מורשת הרמב"ם המתחדש!

באתר תוכלו
לעקוב אחרי
ארועים מגוונים,
הרצאות, וכנסים.
בנוסף תוכלו
למצוא עלוני פרשת
שבוע לילדים
ומבוגרים!
מחכים לכם!

בפתח הדברים

.....
קוראים יקרים, אנו שמחים
להגיש בפניכם גיליון נוסף של
עלון שבטי ישראל מבית מרכז
מורשת הרמב"ם ועדות ישראל.
גיליון מבית היוצר של המרכז
המתחדש בעיר הקודש טבריה
העוסק בימים אלו בהרחבת
הפעילות ובמחקר אודות עדות
ישראל השונות.

גיליונות עלון שבטי ישראל
יעסקו בעזרת ה' בהיבטים שונים
של תרבות.

חומות של ירושלים ומקדש
נפרצות
בידי אויב

אבלות,
חורבן
גלות

ימים של תפילה
לשלוש בארץ.
לשלווה.

ימים של תפילה לגאולה

מנהל תוכן: עותניאל מנצור
עריכה: אביטל לוי
עיצוב: רבקי שאולזון

תפילין בתעניות, האמנם?

מאת עותניאל מנצור - דוקטורנט למקרא באוני' בן גוריון

נראה לענ"ד שגם אליבא דרבנו הרמב"ם יש עניין בהנחת תפילין בתעניות כפי שנראה להלן.

וכ"כ רבנו הרמב"ם בהלכות תעניות: "יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהן מפני הצרות שארעו בהם, כדי לעורר הלבבות ולפתח דרכי התשובה, ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה, עד שגם להם ולנו אותן הצרות; שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב, שנאמר: 'והתודו את עונם ואת עון אבתם' (ויקרא כו, מ)". ע"פ פסיקה זו של רבנו הרמב"ם מובן מדוע דווקא בתעניות יש עניין מיוחד, היינו מצוות הנחת תפילין במנחה של תענית. זאת מתוך כובד ראש והרחקה ממחשבה בטלה בזמן הנחת תפילין, והרי אין יום ראוי יותר מן התענית שבו נהיה מעוטרים בתפילין שהן מביאות אותנו לדברי האמת והצדק. ע"פ הדברים הללו אנו מבינים את פסיקת הרמב"ם, וז"ל:

בדברי רבנו הרמב"ם לא מצאנו התייחסות להנחת תפילין במנחה של תענית, ולא שום עידוד לכך, וכ"כ בהלכותיו: "ובכל הצומות האלו אין מתריעין ולא מתפילין תפלת נעילה, אבל קורין בתורה שחרית ומנחה ב'ויחל משה' (שמות לב, יא). ובכלן אוכלין ושותין בלילה, חוץ מתשעה באב".

ולענין תשעה באב כבר סידר לנו זאת בהלכות תפילה, וז"ל: "בתשעה באב בשחרית קורין 'כי תוליד בנים' (דברים ד, כה) ומפטירין 'אסף אסיפם' (ירמיה ח, יג), ובמנחה קורין 'ויחל משה' (שמות לב, יא) כשאר ימי התעניות. ובשאר התעניות שאנו מתענין על מה שארע לאבותינו - קורין בשחרית ובמנחה: הראשון קורא 'ויחל משה' ארבעה פסוקים, וקורא השני והשלישי מ'פסל לה' עד 'אשר אני עשה עמך' (שם לד, א-י)".

יוצא אפוא, שאין שום מנהג וזכר בתעניות להנחת תפילין בדבריו של רבנו הרמב"ם. אך

אמירת ברכת כהנים, ואין אמירת סליחות תוך כדי העמידה וכיוצא בזה. וכתב הרב שלום נגר הביא בספרו 'תשובות הרב קאפח' עמ' קסו שמנהג הנחת תפילין בתעניות הוא מנהג קדום, ושזהו מנהג תימן.

ועוד העלה על הכתוב בעל ילקוט-משה שמנהג תימן הוא להניח תפילין במנחה של תעניות, ושיהודי תימן משמרים מסורת זו שנים רבות עד עצם היום הזה, וז"ל: "מנהג יהודי תימן בתעניות להניח תפילין גם במנחה, שכיון שאין שכרות בצום, מן הראוי להניח גם במנחה. ונהגו שלא יחלצו את התפילין מיד בסיום תפילת מנחה, אלא בזמן אמירת המילים 'למען ירבו ימיכם' בקרית שמע של ערבית, והוא מנהג מאז תקופת הגאונים, ובידי יהודי תימן נשתמר עד עצם היום הזה".

יש לשים לב שבעל ילקוט-משה סובר שהנחת תפילין בתעניות היא משום שאין שכרות, ואם אין שכרות ראוי לו לאדם להניח תפילין גם במנחה של תעניות, ושכן המנהג השמור עד ימינו ביהודי תימן. הדבר מחזק את דברי

"קְדַשְׁתָּ תְּפִלִּין - קְדֻשָּׁה גְּדוֹלָה הִיא, שְׁכָל זְמַן שֶׁתְּפִלִּין עַל רֵאשׁוֹ שְׁלֹא אָדָם וְעַל זְרוּעוֹ, הוּא עָנּוּ וְיָרָא, וְאִינוּ נִמְשָׁךְ בְּשִׁחוּק וּבְשִׁיחָה בְּטִלְיָה, וְאִינוּ מְהַרְהֵר בְּמַחְשְׁבוֹת רְעוּת, אֶלָּא מְפַנֵּה לְבוֹ לְדַבְרֵי הָאֱמֶת וְהַצְדָּק".

יש לציין שמנהג תימן בהנחת תפילין בתעניות ככל הנראה לא תפס והשתרש, לפחות לא עד עליית היהודים ארצה. וכבר חקר, בדק ועמל ידידנו הרב אהרן קאפח במאמרו 'הנחת תפילין בתעניות - הטעם המסתבר' לבדיקת מנהג זה בסידורי תימן הקדומים והחדשים שאין שום זכר למנהג זה. וכן כתב ד"ר משה גברא בספרו 'מחקרים בסידורי תימן' שאין אזכור מפורש על הנחת תפילין בתעניות, ואין שום שינוי בין ימים אלו לימי החול.

לעניין ט' באב: יש לציין שמסתבר שמנהג תימן הקדום היה להניח תפילין בשחרית של תשעה באב כמו בכל יום, שהרי לא ראינו שום התייחסות ושינוי מנהגים בשחרית של תשעה באב, לא בעניין התעטפות בטלית ולבישת התפילין, ולא החלפת שירת הים בהאזינו, ולא

"טוב ונכון להדר ללבוש תפילין במנחה וכתב של"ה דף קי"ב ע"א שנתפשט המנהג בכל א"י ובכל מלכות ישמעאל להניח אפילו במנחה [...] גם אני הצעיר ראיתי מו"ז שהיה מניח דר"ת במנחה". ועל כך האיר את עיני ד"ר משה גברא בדבריו על דברי מהרי"ץ, וז"ל: "ברור, שדברים אלו מתייחסים לחול ולא לתעניות, מ"מ, יתכן כי דברים אלו יצרו השראה ועידוד להניח תפילין גם בתעניות [...] נמצאנו למדים ע"פ המקורות שבידינו, כי עד הסוף המאה הי"ח, היא תקופת מהרי"ץ, המנהג הפשוט בתימן היה להניח תפילין בארבע הצומות בבוקר בלבד, כמו בכל יום רגיל, ולא היה נהוג להניח תפילין במנחה. זהו מנהג תימן הפשוט והקדום, בהתאם לרס"ג ולרמב"ם. המנהג להניח תפילין אף במנחה הוא מנהג מאוחר בתימן, והחל להתפשט בדורות האחרונים בלבד, במאות הי"ט והעשרים".

רבנו הרמב"ם שתפילין זמנם כל היום, ועל כן ברגע שהוא יכול לשמרם ולהתנהג עמם בקדושה עליו להניח, ושאל השואל ואמר: האם על האדם שיודע ביום חול שאין הוא בשכרות להניח תפילין במנחה? וצ"ע. וכ"כ הגר"י צובירי בפירושו לסידור 'כנסת הגדולה': "להניח תפילין בימי הצום גם בתפילת מנחה". וכן הוא מנהג יהודי עדן הקדום: "מנהגינו להתעטף בטלית בתפילת מנחה, אמנם תפילין אין לובשים כי אם בתענית ציבור".

ברם, יש לציין שלפי מהרי"ץ אין חיוב או מנהג בהנחת תפילין, שהרי לא הזכיר כלל וכלל את מנהג הנחת התפילין במנחה של תעניות. אך כפי שראיתי בדבריו של ד"ר משה גברא יש פתחון דרך דבריו של מהרי"ץ על ימי החול, שמשם אפשר להסיק על ימי התעניות, וכך כתב מהרי"ץ, וז"ל:

לחזור לתקנת הרמב"ם כדרך נכונה לקיום תפילת מנחה מקוצרת

נהוראי יהב

התפללו בקהילות רבות במזרח את תפילת מוסף שלר"ה- "וכן ראינו המנהג בכל מקום שעברנו בו" (סי' רנו), בתקופה שלפני המצאת הדפוס שכן באין סידורים מצויים לכל, עדיף היה לוותר על תפילת הלחש הארוכה של המוסף שרק בודדים ידעו על פה. דרך זו שהציע הרמב"ם בתשובותיו,

הרמב"ם, מגדולי הדורות בכל הזמנים, הגה פתרון יצירתי שיאפשר תפילה מכובדת בנוכחות ציבור גדול ועייף שמתקשה להתרכז בתפילה הארוכה- והוא שהש"צ שניחן בקול חזק, יתפלל בקול רם מתחילת התפילה עד סופה וכולם עמו מילה במילה בלחש. זהו לא רעיון לגמרי מחודש שכן כך

מתו זה כמה דורות שבזה מפסידים חצי זמן התפלה" (ד, צד). טענה נוספת שרדב"ז מעלה בתשובה אחרת (ח, לב) שלא נכון שהש"צ יתפלל את תפילת הלחש שלו בקול רם שזה בכלל המגביה קולו בתפילתו (ברכות כד, ב) אף שכוונתו לשמש כש"צ, ושם הוא מציע לנהוג בדוחק כדעת רב האי שהציבור יתפללו בלחש ואז הש"צ יחזור על התפילה כולל קדושה עד האל הקדוש בלבד (עצירה לא אסתטית בהחלט). כנראה שדבריו השפיעו על מרן השו"ע שהעתיק את הצעת רב האי בשולחן רלב"א, אלא שגם היא למרות שרב האי כותב עליה: "והכי נהוג רבנן במתיבתא כד דחיקא להו שעתא" הרי שלא נתאזרחו ובב"י ס' רלד מעיד ר"י קארו על מנהג אחר: אבל הספרדים אין נוהגים לחזור ש"צ התפלה במנחה אלא מתפלל ש"צ עם הציבור בקול רם ואומר קדושה וברכת אתה קדוש ואח"כ אומר האמצעיות בלחש עם הציבור ומתחיל רצה בקול רם וגומר תפילתו בקול רם. מהרלב"ח שישב בירושלם מעיד שכך הם מתפללים מנחה גם שלא בשעת הדוחק: "כדרכנו הספרדיים בשאר הימים" אף שהוא מכנהו "מנהג זר" (סי' טו). אך הב"י סי' רלד קובע שחכמי צפת בדור שלפניו "גזרו נידוי" למי שמתפלל מנחה מקוצרת שלא בשעת הדחק. גם על מנהג זה לומר את האמצעיות בלחש תמה רדב"ז: "ולא ידעתי טעם לזה המנהג ושאלתי את פי אחד משלוחי צבור ואמר לי מפני שהחזן צריך לשאול צרכיו באמצעיות אומר

שילבה את תפילת הצבור עם תפילת היחיד והיא בעיניו הדרך "היותר טובה והיותר ראויה באלו הזמנים" (סי' רנח). ואף שבדורות ראשונים נהגו בני א"י ומצרים כתקנת הרמב"ם לא זכתה תקנתו זו לעדנה בכל קהילות ישראל, ובפרט בדורות האחרונים, למעט בקהילות יוצאי תימן וטוניס. וכבר ר"א בן הרמב"ם קובל על המערערים אחר התקנה: "ונתפרסם זה התקון במצרים כל ימי חייו ואחר מותו והוסר המכשול שהיו הצבור נופלים בו ולא חלק עליו שום אחד מחכמי דורו לפי שלא היה ביניהם אז לא איבה ולא קנאה ולא היה מי שהוא עני בחכמה מכניס עצמו בהוראה כמו שאירע בזמננו מן החולקים שחלקו על הסדורים והתקונים ההגונים שעשינו". השפעה גדולה היתה בדורות האחרונים לרדב"ז שכתב לבני המוסתערבים שנהגו כתקנת הרמב"ם לחדול מכך שכן: "כי בזמנינו יש הרבה קהילות (=שהגיעו למצרים לאחר הגירוש) שכולם מתפללים בלחש ואחר כך בחזרת הש"צ, כדין התלמוד, והרוצה לנהוג ולהתפלל תפלה אחת, עובר על מה שכתוב לא תתגודדו", ועוד ש"אני מעיד מה שראיתי בעיני שהש"צ לא הגיע לחצי התפלה וכבר השלימו רוב הקהל וחזרו לדבר זה עם זה והדרן קושיין לדוכתא ונמצינו עוברין על דברי הגמרא והפוסקים ובעלי הקבלה ולא הועלנו כלום". וכנגד הטענה של טורח צבור הוא כותב: "שהרי יכולין לקצר ברחמנות שמרחמים על המתים אשר

תמיד לחש וחזרה משיב הרב במשל נאה: "במחילת כבודם וכבוד תורתם וחסידותם, הם דומים לעני שבקש מהגזבר לתת לו אלף זהובים לקחת נזר משובץ באבני חפץ וכאשר שאלהו הגזבר מה לו ולכתר? השיב- כן שמע שלובש המלך. הלא כל פה ימלא עליו שחוק! כן הדבר הזה! חסידי הזמן הם עניים, רחוקים מחסידות האר"י החי ובני דורו זיע"א כרחוק מזרח ממערב, והם מבקשים לקיים החזרות מטעם שכך היה עושה האר"י??? אף שנפשם יודעת מאד שבזה"ז אבדה הכוונה לגמרי לגמרי ונשארו הברכות לבטלה, וא"כ הזאת תקרא חסידות?" (מים חיים שם). ואם תקנת הרמב"ם בוטלה אצלם משום השמעת קול של הש"צ בתפילת היחיד שלו- נראה שהמנהג שנהגו בני מקומו גם הוא לא מוצלח לפחות בשני עניינים: א. הש"צ משמיע קולו בג' ראשונות וג' אחרונות ב. חלק מהתפילה נאמרת בקול כדין תפילת היחיד וכתב ר"א בן הרמב"ם שכך לא יעשה, א"כ מה הועילו בתיקון זה? לכן נפוצה בימינו הנהגת הרמ"א (רלב,א) בשם מהרי"ל לפיו הציבור יתפלל עם הש"ץ עד סוף קדושה ומשם ימשיכו כולם בלחש, אך לענ"ד גם מנהג זה אינו לשבח שכן בעצם מדלגים על רוב חזרת הש"צ. מנגד, גם התנגדות מוחלטת לקיצור תפלת מנחה כשיש יותר מעשרה כפי שכתב בילקוט יוסף סי' רלב והרב עובדיה ביחיה דעת ג, טז בפועל- אינה

אותם בלחש. אמרתי לו מפני תקנתך אתה מקלקל את אחרים? ומי שרוצה לעשות כן צריך לדקדק תחלה אם יש שם מי שאינו יודע יתפלל הכל בקול רם להוציא את מי שאינו יודע(ח"ד סי' ה). וכ"כ מהרי"ץ (פעו"צ ג,קלז) שדרך זו לא תישר: "דבזה הוו תרתי דסתרן אהדדי- דבצד שאומרים ג' ראשונות ואחרונות בקול רם הוי תפלת צבור ובצד שאומרים האמצעיות בלחש הוי תפלת יחיד". מהרלב"ח מודה בקושי של הציבור להתפלל עם הש"צ מילה במילה בפרט כשהברכות האמצעיות נאמרות בלחש וקשה לציבור להיות מתואם עם הש"צ בג' הברכות האחרונות ובכ"ז ניסה ללמד זכות על מנהג מקומו. תשובה מתוקה מדבש כדרכו השיב הרב יוסף משאש לחזק מנהג בני מקומו להתפלל תפילה אחת בכל התפלות בשל המצב הרוחני הירוד אצלם שאל"כ קרובה חזרת הש"צ להיות ברכות לבטלה: "ותקנו שלש ראשונות בקול רם כדי שיעוררו הכוונה מעט בשלש ראשונות וגם בשביל אמירת הקדושה וכן שלש אחרונות תקנו לאמרם ש"צ בקול רם מפני שדרכו להתאחר מעט בתפלתו והקהל שכבר גמרו יאמרו מודים דרבנן ובשחרית כדי שיאמר ג"כ ברכת כהנים ויענו אחריו אמן. ורבים גדולים וגאונים החזיקו במנהג זה ונתפשט ברוב ערי ישראל(שבאלג'יר) ואפשר ככולם" (מים חיים ח"א סי' מא). ובנוגע למובא בשם האר"י שמעלת חזרת הש"ץ גדולה ולכן נכון להקפיד להתפלל

לא רק במרחב של בני עדת תימן יש להקפיד על שתיים: א. שהציבור לא יסיים לפני הש"ץ אלא יתפלל עמו מילה במילה (כדי שלא יארע מה שארע בזמנו של רדב"ז כמובא לעיל) בלא להקדים או לאחור (וע"כ לא יצטרך לענות אמן על ברכת הש"ץ כדעת מהרי"ץ ומהר"י אביץ). ב. יש להקפיד מאד שהש"ץ יהיה בעל קול מורגל בתפילה ויתפלל בקצב אחיד שמאפשר לכולם להתפלל עמו מילה במילה. ולא כמו המציאות שמתאר המ"ב בסי' קכד סעי' י לפיו זה בלתי אפשרי להתפלל עם הש"ץ מילה במילה כי הוא "טס" או מבליע תיבות. ובזמן שהש"ץ אומר לדור ודור נגיד גדלך יאמר כל יחיד אתה קדוש ויסיים עם הש"ץ כפי שכתב הרב קאפח ואין עניין זה הופך את התפלה כתקנת הרמב"ם לדבר שבדיעבד ובלית ברירה (ודלא כמארי חיים כסאר בשו"ת שלו סי' צג-צו וראה גם בשו"ת בית העזריא, כא לרב ע' בסיס) אלא כדברי הרב קאפח פ"ח אות כז: "ניטיב לעשות אם ננהג בכנות עם עצמנו לפחות בגשתנו להתרצות לפני מלכנו, מלכו שלעולם, וננהג כפי שתקן רבנו זצ"ל וכפי שאנו נוהגים, כי זהו המנהג הרצוי שאין בו שום דופי כדברי רבנו". אכן הנהגה זו דורשת את המשמעת של הציבור, אך אין מקום טוב יותר מביכ"נ כדי להחדיר משמעת זו לצעירי הצאן. ילמדו כל הבחורים איך לבטא נכון את מילות התפלה ולהתפלל בקול בקצב שקול ולא במרוצה ומכל זה נצא נשכרים.

מעשית, כי ההכרח לא יגונה ולעתים יש צורך אמיתי לקצר ובפרט עבור תלמידי חטיבה צעירים וכיוצ"ב. ואם נשוב לתקנת הרמב"ם נבין שאין בה כל דוחק, שכן גם אם הש"ץ מתפלל את תפילתו בקול הרי ז"ל השו"ע קכד,ב: "ש"ץ שנכנס לבהכ"נ ומצא צבור שהתפללו בלחש והוא צריך לעמוד לפני התיבה לאלתר, יורד לפני התיבה ומתפלל בקול רם לצבור וא"צ לחזור ולהתפלל בלחש". וכתב המ"ב שכיון שמוציא אחרים י"ח בודאי מוציא גם את עצמו וכן "אין בזה משום קטני אמנה או משמיע קולו בתפילתו כיון דע"ה הדחק הוא עושה כן". ואמנם כתב המ"ב שם שהלכה זו דווקא כשאין אחר שמסוגל לירד לפני התיבה אז ירד הוא-אע"פ שלא התפלל תפלת לחש. אך מדבריו נוכל ללמוד את העיקרון שהיה כה פשוט ונהיר לרמב"ם והוא- שמי שמתפלל כדי להוציא אחרים י"ח מותר לו להשמיע קולו בתפילתו ובזה מוציא אף את עצמו, ומכ"ש בשעת הדחק שבזה אנו עוסקים כאן. ואף אם יתפלל היחיד י"ח בקול כדי להרגיל את בני ביתו בנוסח התפלה- מותר כפי שנהג רבי יונה (ירושלמי ד,א) וכן בס' החילוקים שלפי בני א"י מתפלל אדם בקול רם כדי להרגיל העם (סי' מג). ומכ"ש כאן. ולא בכדי התעקשו אנשי פראג לשמור על מנהגם זה להתפלל תפילה אחת בקול רם למרות החכם שעבר שם וביקש לבטלו כתיאור הריב"ש בסי' לו כי הוא מנהג נכון ואף נח לבריות. אלא שאם נבקש ליישם את תקנת הרמב"ם

פינת ההלכה

הלכות ומנהגים לשלושת השבועות

מתוך ילקוט יוסף, קיצור שולחן ערוך
מפסקי מרן הרב עובדיה יוסף זצ"ל

ג מותר לעשות תנאים גם אחר ראש חודש אב, אך בלי ריקודים ומחולות. [ילקו"י מועדים עמ' תקנג].

ד המקילים בשאר ימות השנה לשמוע מטייף שירות ותשבחות להשם יתברך, כל שאינם דרך קלות ראש והוללות, יש להם על מה שיסמוכו אף שהם מלווים בכלי נגינה. ואף בניגונים שאין בהם מלים של תשבחות להשם יתברך, אלא ניגון בלבד, כל שמתעורר על ידי זה לעבודת ה' יש להקל. והמחמיר תבא עליו. וכל זה בשומע דרך הטייף, אבל בכלי שיר ממש, יש לאסור כשלא במקום שמחת חתן וכדומה. ומותר לשורר שירות ותשבחות בפיו, אפילו במשתה יין. ולצורך מצוה כגון לשמח חתן וכלה, או מילה ופדיון הבן, או סיום מסכתא וחנוכת הבית, והכנסת ספר תורה, מותר לכתחלה אף בכלי שיר ממש. וכן בחול המועד ופורים. וכבר פשט המנהג במסיבות של מצוה ובבקשות של שבת, לומר פסוקי תהלים ושיר

א יש נוהגים שלא לערוך נישואין כלל מיום י"ז בתמוז עד תשעה באב, שהם ימי בין המיצרים. אך מנהג הספרדים ועדות המזרח לערוך נישואין מי"ז בתמוז עד ראש חודש אב, ונמנעים מלישא אשה מליל ראש חודש עד אחר תשעה באב. וכשיש צורך אפשר להקל אף לאחינו האשכנזים מי"ז בתמוז עד ראש חודש אב. והמנהג להימנע גם אם הוא בחור שעדיין לא קיים פריה ורביה. [שו"ת יביע אומר ח"ו סי' מג. ושו"ת יחוה דעת ח"א סי' לו].

ב מעיקר הדין מותר לערוך הנשואין במוצאי תשעה באב. אך יש מקומות שנהגו שלא לערוך חופה וקידושין בליל מוצאי תשעה באב. ואם יש להסתפק שמא נהגו לאסור הנישואין גם בליל מוצאי תשעה באב, יש להעמיד הדבר על עיקר הדין להקל. [שו"ת יביע אומר חלק ב' סימן כג אות ט"ז. ושו"ת יחוה דעת חלק ה' סימן מא].

להחמיר שלא להשמיע כלי נגינה בסעודה זו בימי בין המצרים. וכן מותר להשמיע כלי נגינה בסעודת פדיון הבן, או בסעודת סיום מסכת. אבל בסעודה שעושים בלילה שלפני המילה, אין להתיר לשמיע כלי נגינה. והאשכנזים נוהגים להחמיר שלא להשמיע כלי נגינה בכל סעודת מצוה הנערכת בימי בין המצרים. ושירה בפה כשהיא דרך הודאה לה' יתברך, בלי כלי נגינה, מותרת אף בימי בין המצרים ובימי ספירת העומר. ומכל שכן שמותר להשמיע נעימה בתפלה, או בשעה שעוסק בתורה ומנגן בדרך לימודו, ובפרט בשבתות שבתוך ימי בין המיצרים או ימי הספירה. ואמנם שירה בפה בהתלהבות ובא לידי שמחה, יש להמנע בבין המיצרים. [שו"ת יחוה דעת ח"ו סי' לד].

ז ישראל שמתפרנס על ידי השמעת קול מכלי נגינה בפני אנשים, אם אינו יודע מלאכה אחרת, ועושה כן אצל גוים, וגם אינו עושה כן לשמחה, אלא מפני שאין לו מה לאכול [דהיינו פת ולפת], יש להתיר לו לנגן בכלי שיר גם לאחר ראש חודש אב. אולם אם עושה כן אצל יהודים, יש לאסור בכל ענין מיום שבעה עשר בתמוז, ואפילו עושה כן בפני יהודים שאינם שומרי תורה ומצוות, מפני שנמצא מכשילם בשמיעת כלי שיר בימים אלו. [ילקוט

השירים בניגון יפה, באופן שאין לחשוש כלל לשחוק וקלות ראש, שרק כשעושה דרך זמר ומנגינות של דברי אהבה, הרי זה אסור. וכן נהגו לנגן בהלל בראשי חדשים ובחגים. וכן מותר לומר בשמחות, פסוקי תנ"ך בשירה ובזמרה, ולנגן בהזכרת השם שבפסוקים, ובלבד שיהיה זה בכובד ראש כראוי. [שו"ת יביע אומר חלק ג' סימן טו סק"ה. יחוה דעת חלק א' סימן מה. חלק ו' סימן לה].

ה על המשוררים המקליטים את שיריהם בסרטים ותקליטים, לרשום על הקלטות שלא ישתמשו בהם באיסור על ידי חילול שבת, או על ידי שחוק וקלות ראש. [יבי"א ח"ג סי' טו סק"ז].

ו אף על פי שמותר מעיקר הדין לשמוע בשאר ימות השנה שירי קודש המלווים בכלי נגינה, וכמבואר, מכל מקום בימי הספירה וימי בין המיצרים יש להימנע מלשומעם. אפילו דרך הרדיו או טייפ וכדומה. אך בשמחת מצוה הנעשית בזמנה, כגון מילה או פדיון הבן, או בסעודת חתן וכלה בתוך שבעת ימי חופתם, או בסעודת בר מצוה הנערכת ביום הגיעו למצוות, מותר לשמוע שירי קודש, המלווים בכלי נגינה. אבל אם מקדימים או מאחרים במספר ימים את סעודת הבר מצוה, ראוי

יוסף על המועדים עמוד תקנ"ד. הליכות עולם ח"ב עמוד קל"ז].

יב נכון להימנע מלברך שהחיינו על פרי חדש ובגד חדש, גם בעשירי באב. [יחו"ד ח"ה סי' מא]

יג פרי חדש שיתכן שלא יהיה בנמצא אחר ט' באב, מותר לברך עליו שהחיינו בימי בין המיצרים, ואם אפשר יברך עליו בשבתות שבינתיים. וכן אם יפסד טעם הפרי אחר ט' באב, מותר לברך עליו שהחיינו. וכן חולה רשאי לברך שהחיינו על פרי חדש, אף בימי החול של ימי בין המיצרים, כי הפירות פותחים תאבונו לאכול דברים טובים לבריאותו. וכן אשה מעוברת שראתה פרי חדש ויש לחוש שאם תמנע עצמה ממנו יגרום לה או לעובר נזק, רשאית לברך עליו שהחיינו אחר ברכת הנהנין ולאוכלו. וכן קטן שאינו יכול להבחין כל כך בין ימים אלו לשאר ימות השנה ומתאוה לפרי חדש, מותר לתת לו לברך עליו שהחיינו. [שו"ת יחוה דעת חלק א' סימן לז].

יד מי שטעה ואכל פרי חדש בבין המיצרים בלי ברכת שהחיינו, לא יאכל עוד ממנו, ולאחר ט' באב יברך שהחיינו על פרי חדש אחר, ויכוין לפטור גם אותו הפרי. [ילקו"י מועדים עמ' תקנ"ז].

ח מה שאסור למלאת פיו שחוק, אינו בגלל החורבן, אלא אף קודם לכן, מטעם שלא יתגבר עליו יצר הרע. [שו"ת יביע אומר חלק ד' חלק אבן העזר סימן ט' סק"א].

ט נוהגים להיזהר שלא לאכול פרי חדש בימים אלה, מליל י"ז בתמוז עד אחרי תשעה באב, כדי שלא יצטרכו לברך עליו "שהחיינו". אבל מותר לברך "שהחיינו" על פרי חדש בשבתות שבינתיים. וכן על בגד חדש, בפרט כשיש בדבר משום כבוד שבת. אולם לאחר ראש חודש אב, אין ללבוש בגדים חדשים אף בשבת. [יחוה דעת חלק א סימן לז].

י מי ששכח בימי בין המיצרים שפרי זה הוא חדש, וטעה ובירך עליו בימות החול ברכת הנהנין, ולפני שטעם נזכר שהוא פרי חדש, יברך שהחיינו ויאכל מהפרי. [יבי"א ח"ב יו"ד סי' ה' סק"ו].

יא אבי הבן כשמברך שהחיינו בימי בין המיצרים על המילה, יכול להתכוין בברכתו לפטור פרי חדש, אף בימי החול, ואף על פי שבדרך כלל מנהגינו להקדים ברכת הפרי לשהחיינו. ומכל מקום לכתחלה שב ואל תעשה עדיף. [ילקוט יוסף על

הנהגות ואורחות חיים בעדות ישראל השונות - דוד חוברי -

הבית התימני - מיני קליות

החריע דומים מאוד לגרעיני החמניה אך צבעם לבן וקשה הם נקלים, נמלחים ומפצחים אותם כמו גרעיני חמניה.

לסיכום: כל מיני הקליות אותם מיניו תובלו במלח. יש לציין כי המלח בתימן שונה מהמלח שלנו כיום. לא השתמשו במלח ים אלא במלח הררי. הבדווים המקומיים היו חוצבים את המלח מהרי המלח שבמזרח תימן, אזורים אלו צחיחים ויבשים וכמעט שאינם מיושבים (לשם הוגלו אבות אבותינו בגלות מוואזע), הבדווים ניפצו את סלעי המלח עד לגודל של אבני חצף ואלה הובלו בתוך שקים על גבי גמלים והובאו לשוק המקומי למכירה. בכל בית היו אבני רחיים

מיוחדים לטחינת מלח וכל עקרת בית טחנה את המלח לפי צרכיה. בד"כ נהגו לטחון מלח בגרגרים גסים לשם מליחת הבשר והכשרתו והשאר נטחן דק עד קמחי מליחת שאר מאפים, קליות ותבשילים.

משקאות חריפים

עראקי או עראק-מסורת רבת שנים ליוותה את יהודי תימן בהכנת הערק ואין בית שלא נהגו לשתות בו ערק. בדרך כלל שתיית הערק נהגה בשמחות, בשבתות וימים טובים ויש שנהגו ללגום מהטיפה המרה מידי יום עם הארוחה.

את הערק הכינו על פי רוב מצימוקים בלבד. לשם כך היו קונים צימוקים מסוג פשוט (קראפיש), מנקים אותם ומשרים אותם בתוך חביות חרס עם מים כשהמיים מכסים את הצימוקים. בכל יום בוחשים את משרת הצימוקים כדי שלא תחמיץ כך במשך שבועיים עד שמסתיימת התסיסה שזה למעשה תהליך של פירוק הסוכרים(גלוקוז) ע"י החיידקים שניזונים מזה ותוצר הלוואי של תהליך הפירוק הוא עליה ברמת האלכוהול במשרה. מי שחפץ להעלות את אחוז האלכוהול יכול להוסיף באופן מלאכותי למשרה סוכר רגיל שגם אותו יפרקו החיידקים.(המשך בגליון הבא).

עיג'ום-גרעיני תירס קלויים. מין מסויים של תירס הנקלה יבש ואינו מתבקע. בוזקים עליו מי מלח בעודו חם, שוטחים לקרורו ואוכלים בדרך כלל עם הג'עלה.

פישאר-גם גרעיני תירס קלויים. הפעם מסוג אחר שבשעת קלייתו הוא מתבקע, בזיקת מי המלח נעשית לפני הקליה וכאשר הגרעין מתבקע הוא מתנפח ונעשה בנפח הגדול פי שלושה מגודל גרעין המקורי. פנים הגרעין המנופח נעשה בצבע לבן-צהבהב. למעשה זה הפופקורן המפורסם שאוכלים בימינו.

תונפאש-גרעיני דורה קלויים. גרעינים אלו מוכרים וידועים בתימן על שם איזור גידולם ('דירה כובאניה') בדומה לגרעיני התירס בשעת קלייתם הם מתנפחים פי כמה מגודלם הטבעי והפעם צבעם הפנימי לבן לחלוטין. מקילו וחצי של גרעיני דורה קלויים מקבלים נפח של פח שלם.

תוהם-גרעינים קלויים משקדי המשמיש או האפרסק. ודווקא מהסוג המר. מפצחים את גרעיני הפרי ושולפים מתוכם את הגלעינים המרים. משרים את השקדים במים למשך שלושה עד ארבעה ימים ומידי יום מחליפים את המים המרים במים רגילים. במשך ימים אלה המרירות יוצאת וצובעת את המים בצבע חום שהולך ונהיה בהיר מיום ליום, כשרואים שצבע המים בהיר סימן שהמרירות הוסרה ועתה השקדים מתוקים. קולפים את השקדים ומייבשים בשמש. בוזקים עליהם מי מלח וקולים. יש שהוסיפו עליהם ביחד עם מי המלח תבלין צהוב הדומה לכורכום ונקרא 'הרד' (למעשה שמו של תבלין הכורכום). כך שאנחנו מכירים הוא 'הרד' ובטעות נקרא כורכום). כך מקבלים שקדי המשמיש או האפרסק צבע נאה וטעם נפלא.

קרע-גרעיני דלעת קלויים. משרים את גרעיני הדלעת במים, קולים ומולחים בעודם חמים במי מלח. לא נהגו לפצח גרעיני אבטיח בתימן אף על פי שהיה מצוי.

קורטום או קורטוטום-גרעיני צמח החריע קלויים. גרעיני

מתכוני עדות

-מתוך אתר: קל להכנה-

טרשי (טורשי) חמוצים עיראקיים

מצרכים:

פירקות:

- 1 כרובית חתכה אפרוחים
- 1/2 כרוב גדול, חתך לרצועות צרות
- 3 אצתים חמטים אפרוחים או לאורך
- 2 סלסולים ירוקים בפרימ, חמטים אקוביות
- 1 סלסול ירוק חירף, פרום (אפשר גם אפרוחים מלפפון וקלוא)

אמתי:

- 1/2 ליטר חומץ כאי
- 1/2 ליטר מים
- 1/4 כפית מלח אימון
- 1.5 כפיות מלח

- 1.5 כפות תבלין בהרט אצמבה/ בהרט ארטי
- (בהרט אצמבה/ בהרט ארטי) - ניתן למצוא בחנויות תבלינים.

אחסון:

מזל שמן ציף
בצננת גדולה בנפח 4 ליטר אחרי ציקור (ראו הסבר מאלה אציקור בצננת)

אופן ההכנה:

1. לטלפים וחומטים את כל הפירקות לחתיכות ביס.
2. בסיר גדול מביאים את מרבצי התמיץ לרתיחה. מוסיפים את הפירקות החתוכים ומבשלים ברובה התמיץ למשך 10 דקות. מצננים.
3. מתמנים במה דקות ליצטון ואחר מכן מציבים את הפירקות בצננת צבוכית. יוצקים את רוטב התמיץ בצננת עד כוסו כל הפירקות ומכסים (אם אין מספיק תמיץ מוסיפים בסיר קטן חצי מופכות הפלומה ארוטה התמיץ ומוסיפים בצננת) חומטים בלחץ ציף וצוטפים את סתם בצננת בניאון נצמד וסוגרים את הצננת.
4. מניחים בטמפרטורת החדר באזור אלא למשך ילירה למשך 24 שעות ולומרים במקרה עד חודל. אחרי שלמניחים את הפירקות ופתחיות בצננת מומלץ לסגור את הצננות רק אחרי שפצננון על מנת לפירקות לא יתכבדו. פירקות אחרים אפיות פריטים עם קראנף בכל ביס.

היסטוריית יהודי תימן

מאת: דוד חוברי

תולדות יהודי תימן בשלהי המאה ה-19

לצריכה אישית, פרצו גדר ומסחרו את ההיתר המוגבל לצורך גריפת רווחים אפילו במכירה למוסלמים עשירים. כתוצאה מכך הוטלו לעיתים קרובות עונשים קולקטיביים על כלל הקהילה מאחר והספק לא נתפס ואז היו משמידים את הכלים להכנת היין והערק בכל בית מזדמן. מסתבר שבתקופה העות'מאנית הביקושים לכך רק גברו מאחר ואיסור זה לא נשמר על ידם ולכן גם לא הקפידו בו ומאחר ובמקום שיש צריכה מוגברת לאלכוהול יש גם דרישה לזנות כפי שהמציאות מכתובה אפילו בימינו אנו לכן הדעת נותנת שאותם ספקי משקאות אלכוהוליים סיפקו גם נשים לחיילים העות'מאנים. מתוך עיון במקורות היהודיים בני תקופה זו ואף לפני כן עולה התמונה הבאה: בעוד שבעבר תופעת הזנות בקרב האוכלוסייה היהודית הייתה מצויה אך מוסתרת, שקטה ונדירה הרי שעתה משגברו הביקושים התופעה התרחבה ולא מעט מקרים התגלגלו לפתחו

ראשי הקהילה בצנעא התלוננו בפני ראשי כ"ח באגרת שנשלחה אליהם אודות השחתת המידות בקרב חלקים מסוימים מאנשי הקהילה. הם מספרים שישנם פורצי גדר המפתחים קשרים חברתיים עם החיילים והקצינים התורכים ובמסגרת זאת ושעל מנת להפיק רווחים אישיים כולל כספיים הם מספקים להם משקאות חריפים ושירותי זימה או כלשונם "מוסרים בניהם ובנותיהם לזנות עימהם, ומפני זה נחשבנו כבהמה ונטמנו" בעיני רוב אנשי הצבא התורכי שמצאו לנכון להוכיחם על כך. למעשה מוטל כתם על כלל הקהילה היהודית בגין מעשיהם הנבזים והנלוזים של מתי מעט תאבי ממון ובצע. מתברר שהיוזמה לכך הייתה מצידם של מס' יהודים רודפי בצע שניצלו את בדידותו של החיל התורכי הרחוק מארץ מולדתו ושחי עתה בסביבה עוינת ולכן סיפקו לו את תאוותיו הטבעיות תמורת ממון רב. אותם יהודים ניצלו את ההיתר שניתן ליהודים להכין משקאות חריפים

וערך הכסף הלך ונשחק והתורכים לא עדכנו את התשלום בהתאם, הרי שזה הפך לא כדאי מבחינה כלכלית ולמעשה היהודים נעשקו ע"י הצבא ודרישותיו על לא עוול בכפם.

גם החלפתו של הפאשה הלוא הוא הממונה התורכי שמשל על תימן באחר רק החריפה את המצב כי על המקורות היהודים דאז הם מספרים שהמחליף היה חמור מקודמו עריץ ואכזר. שמו היה אחמד איוב והם כינוהו כיאה לעריצותו "איוב אפנדי".

בעקבות ההתדרדרות במצב שלחה הקהילה היהודית נציג מטעמה לקושטא את הסוחר היהודי יוסף בן שלמה מסעוד. מטרת שליחותו הייתה לפעול אצל השלטונות באמצעות אנשי קשר יהודיים בעלי השפעה כגון ארגון כי"ח, הרב הראשי ליהודי תורכיה, השר משה מונטיפיורי ואחרים על מנת להחזיר את הסמכויות לבית הדין היהודי ובראשם הרב סליימאן קארה באמצעות מתן פירמאן (אישור מלכותי) שימנה אותו לחכם באשי על כל יהודי תימן. בסופו של תהליך הצליח השליח במשימתו והשיג את כתב המינוי המיוחל עבור הרב והקהילה.

של בית הדין המקומי. הרב הראשי של יהודי תימן דאז ר' סליימאן קארה שופך את ליבו באגרת הנ"ל לראשי כי"ח וטוען שכבודה של הקהילה ירד אף בעיני העות'מאנים ומתלונן על כך שהסמכות לטפל במקרים כנ"ל ניטלה מהם ע"י השלטונות ואי לכך אין מצויים בידיהם הכלים למנוע התנהגות נלוזה זו. לכן הם מבקשים מהם לפעול אצל 'השער העליון' (הסולטן) להחזיר לידי בית הדין את הסמכות והכוח השיפוטיים על מנת לכפות את מרותם על החוטאים.

בנוסף לצמצום סמכויותיו של בית הדין הכבידה גזירת טחינת הקמח על הקהילה היהודית. דרישות הצבא לקמח היו

מרובות והיהודים היו חייבים לספק מכסות שהלכו וגדלו מיום ליום באופן יחסי למס' הגדל של החיילים התורכים. מאחר ועדיין לא הגיעה לתימן קידמת מכונות הטחינה התעשייתיות ומאחר יבוא של חיטה מחו"ל לתימן היה מכפיל את העלויות לכן נאלצו התורכים להפיל גזרה זו על היהודים. יחד עם זאת הם אומנם שילמו להם על כך אך מאחר והמצב הכלכלי הלך והתדרדר

דמויות מופת בעדות ישראל

מאת: דוד חוברי

חכמים וסופרים בני המאה ה-י"ח

מזרחית לצנעא במרכז תימן. הוא העתיק ספר קבלי הנקרא 'שערי ציון' בשנת 1731. כתב יד נוסף שהעתיק הוא הלכות שחיטה להרמב"ם.

ר' סעדיה בן זכריה כלאף- ר' סעדיה חי בישוב כווכבאן לא הרחק מצנעא הוא ערך והעתיק בשנת 1741 ליקוטים לתורה ולמגילות כולל פירוש רש"י וליקוטים מפירוש 'עין יעקב', ממדרשים שונים, מספרי מקובלים ומפרשנים ראשונים. בין המקורות המלוקטים ניתן למצוא את הפרשנים הבאים: רבינו בחיי, בעל הטורים, מדרש תנחומא, תרגום יונתן, ר' מנחם רקאנטי, עין יעקב, בעל גור אריה, אבודרהם, ר' אייבישיץ, אורח חיים ועוד. ועוד. כתב זאת לפני משפחתו.

ר' מעודד בן סעדיה חמאמי-פתיחי- ר' מעודד חי ככל הנראה בישוב מעבר במחוזד'מאר הנמצא בדרום-מרכז תימן.

הוא שייך למשפחת סופרים ידועה שפעלה בעיר במאות הי"ז וי"ח גם אביו וגם בנו היו סופרים שהותירו בידינו מכתביהם. הוא העתיק לטובתו של אחד מעשירי העיר ששמו נמחק מהקולופון, בשנת 1770 ספר הפטריות לכל פרשות השבוע והמועדים כולל תרגום יונתן בן עוזיאל, הכל מנוקד ובנוסף פירושי מילים בשוליים. ספר זה נמצא כיום בספריה הלאומית בירושלים.

ר' משה בן דוד אלפצ'ל- ר' משה חי בישוב אסנאף הנמצא באזור כוולאן

יחד שבטי ישראל

• סיפורי עליה אותנטיים •

יחיאל שרעבי נולד בעיר רצאבה שבתימן.

אביו היה חייט ואימו טיפלה בצרכי הבית. משפחתו המורחבת כללה דודים ודודות. בני דודים ובנות דודות.

המשפחה המורחבת הייתה מוכרת בעיר. כשבגר, משפחתו של יחיאל יצאה לדרך כדי להגיע לארץ ישראל. המסע היה מפרך וכלל נסיעה של יומיים עד לעיר עדן ולמחנה בגאולה-חאשד.

במחנה שהתה המשפחה שבועיים יחד עם אלפים רבים של אנשים שהגיעו לשם. התנאים לא היו קלים. מים, מזון ותנאי שינה מאתגרים אך הרצון הגדול להגיע לארץ הקודש גבר על כל המכשולים.

התחנה הראשונה של יחיאל בארץ הקודש הייתה בבית-ליד, סמוך לנתניה. שם התגורר במשך שנה. יחיאל היה בין הראשונים במחנה בבית-ליד.

לאחר מכן, עבר יחיאל לבתניה שהיום נקרא שתולים ושם הוא חי עד היום.

יחידה רעיה

ר' דוד חסין משה חלואה

בְּרוּךְ הָאֵל שֶׁבָּרָא בְּעוֹלָמוֹ
בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וַיֹּאמֶר לְמִצּוֹא
חַן
כִּי קוֹלֶךָ עָרַב וּמְרֹאָךְ נְאוּה
אֵילַת אֶהְבִּים וַיַּעֲלֵת חַן

הַלּוֹא אֲבַקֵּשׁ לָךְ בַּיִת מְנוּחָה
תּוֹךְ נְוֵה שְׁלוֹם בְּהַשְׁקֵט
וּבְבִטְחָה
כִּבְדֵּךְ אֲכַבְּדֶךָ מְאֹד בְּמִנְחָה
הָאֲבֹן הָרֵאשֶׁה תְּשֹׂאוֹת חַן חַן
כִּי קוֹלֶךָ עָרַב וּמְרֹאָךְ נְאוּה
אֵילַת אֶהְבִּים וַיַּעֲלֵת חַן

אִם לֹא תִדְעֵי לָךְ יָפָה וְהַגּוֹנָה

יְחִידָה רַעֲיָה גַל נְעוּל גַּן רוּה
הֶלְלִי יוֹצְרֶךָ לְבָבוֹת בּוֹחַן
כִּי קוֹלֶךָ עָרַב וּמְרֹאָךְ נְאוּה
אֵילַת אֶהְבִּים וַיַּעֲלֵת חַן

הִיפָּה בְּנָשִׁים כְּבוֹדָה
נַעֲמַת מְאֹד מְכַל כְּלֵי חֲמֻדָּה
מְזַהֵב מִפֹּז מְאֹדָם וּפְטֻדָּה
בְּעֵינַי כָּל רוֹאֶיךָ אֶת נוֹשֵׂאת
חַן

כִּי קוֹלֶךָ עָרַב וּמְרֹאָךְ נְאוּה
אֵילַת אֶהְבִּים וַיַּעֲלֵת חַן

וּדְמוֹת פְּנִיךָ רַעֲיָתִי חַן יְדָמוֹ
לְיָרֵחַ יְקָר מְלֵא בֶן יוֹמוֹ

שָׁרָה וְרִבְקָה לְאָה וְחַנָּה
 לְקִרְאָתָהּ הַבְּנוֹת צְאִינָה
 וּרְאִינָה
 תִּפְאָרֶת לְרֹאשָׁה לְוַיֵּית חֵן
 כִּי קוֹלָךְ עָרַב וּמְרֹאָךְ נְאוּה
 אֵילַת אֲהָבִים וַיַּעֲלֵת חֵן

דָּוִד הַמֶּלֶךְ מִגְזָעוֹ מְשִׁיחַ
 בְּשִׁירָיו וּשְׁבַחָיו לָךְ יִשְׁבַּח
 שִׁיר הַמַּעֲלֹת שִׁיר לְמַנְצַח
 לְדָוִד מְזִמּוֹר דְּבָרֵי פִי חֲכָם
 חֵן שִׁיר

עַל מָה וְעַל מָה דוֹדֵי לָךְ
 אֲתָנָה
 רַבּוֹת בְּנוֹת אֶתְ עֲלִית עַל
 כְּלָנָה
 שְׁקָר הַיּוֹפִי וְהַבֵּל הַחֵן
 כִּי קוֹלָךְ עָרַב וּמְרֹאָךְ נְאוּה
 אֵילַת אֲהָבִים וַיַּעֲלֵת חֵן

מִהָרִי בְּאֵי לְגַנֵּי אַחוֹתַי
 אֶל בֵּית אַמִּי וְאֶל חֶדֶר הַחוֹרָתַי
 וְלִקְחֶת מִיָּדֵי אֶת בְּרַכְתִּי
 אִם נָא כִּי מִצְאֶתִי בְּעֵינֶיךָ חֵן
 כִּי קוֹלָךְ עָרַב וּמְרֹאָךְ נְאוּה
 אֵילַת אֲהָבִים וַיַּעֲלֵת חֵן

תְּבָרַךְ מְנַשִּׁים בְּאַהֲל הַנָּה

להאזנה
 לפיוט
 בנעימה
 סרקו את
 הקוד:

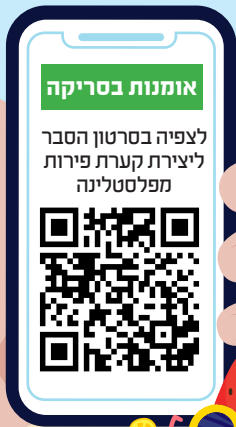
הפינה לצעירים

תפזורת קיץ

ט	ע	ב	ו	כ	ט	ו	ש
י	ב	ט	ע	ג	כ	ע	מ
ע	ר	י	א	ה	י	צ	ש
ה	י	מ	ב	מ	ח	מ	ח
כ	כ	ע	ט	ל	צ	ו	מ
כ	ה	נ	י	ו	מ	ט	נ
ג	ט	כ	ח	נ	נ	י	ה
נ	מ	מ	י	ל	ד	נ	ס

שמש / חם / ים / אבטיח / מלון
 כובע / בריכה / סנדלים

בין המיצרים

השנה, יותר מתמיד אנחנו יכולים להבין את המשמעות של עם שרוצה לשלוט בנו ולהחריב את ארצנו.

בית המקדש הוחרב לפני כאלפיים שנה ועם ישראל נלקח לגלות ארוכת שנים.

בימים אלו אנחנו מציינים את האבלות על חורבן הבית ועל הגלות שהחלה בזמן זה.

לאחר אלפיים שנה, שבנו לכאן, ומובטח לנו שלא יהיה חורבן נוסף. האמונה בגאולה השלימה שתגיעה היא זו שמחזיקה את עם ישראל לאורך כל הדורות וגם בימנו אנו.

אנחנו יודעים שעם ישראל יישאר לנצח.

למרות האויבים הרבים ולמרות המלחמות.

אויבים רבים קמו לעם ישראל לאורך הדורות אך הם קמו ונפלו. מצרים, יוון ועוד ועוד ועם ישראל - לא יאבד.

.....
 הפינה הזו היא בשבילכם, ואני רוצים שתכתבו לנו על מה מעניין אתכם שנכתוב כאן בעלונים הבאים. אתם יותר ממוזמנים לכתוב לנו
 לנייד eeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeeee